

TÜRKTOB
TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

AFGANİSTAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

ARALIK 2025

1. GENEL BİLGİLER.....	3
1.1. Künye.....	3
1.2. Coğrafi Konum ve İklim.....	4
1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	4
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	4
1.5. Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	5
2. GENEL EKONOMİK DURUM.....	5
2.1. Temel Ekonomik Göstergeler.....	5
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	6
2.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü.....	6
2.2.2. Serbest Bölgeler.....	6
2.2.3. Şirket Kuruluşu ve İş Yapma İle İlgili Bilgiler.....	7
3. SEKTÖRLER.....	9
3.1. Tarım.....	9
3.1.1. Tohumculuk.....	11
3.2. Sanayi	11
3.3. Madencilik	12
3.4. Müteahhitlik.....	14
3.5. Bankacılık.....	14
3.6. Hizmetle Sektörü.....	15
3.7. Enerji	15
3.8. Ulaşım ve Telekomünikasyon.....	16
3.9. Turizm.....	17
4. TİCARET.....	17
4.1. Genel Durum.....	17
4.2. Türkiye ile Ticaret.....	21
4.2.1. Genel Durum.....	21
4.2.2. İki Ülke Arasında Anlaşma ve Protokoller.....	22
4.2.3. Türkiye- Afganistan Yatırım İlişkileri.....	22
4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar.....	22
4.2.5. İş birliği İmkânları.....	23
4.3. Dış Ticaret Politikası Ve Uygulamaları.....	23
4.3.1. Tarifeler ve Diğer Vergiler.....	23
4.3.2. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar	25
5. PAZAR DURUMU.....	26
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri ile Fırsatlar ve Tehditler.....	26
5.2. Dağıtım Kanalları.....	26
5.3. Tüketici Tercihleri ve Satış Etkileyen Faktörler.....	27
5.4. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları.....	28
5.5. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar.....	28

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Künye

Resmi Adı	Afganistan İslami Emirliği
Yönetim Şekli	İslami Emirlik
Devlet Başkanı	Hibatullah Akhundzada
Nüfus	43.373.000 (2024, IMF)
Dil	Darice, Peştuca
Başlıca Şehirleri	Kandahar, Herat, Mezar-ı Şerif, Kunduz
Etnik Yapı	Nüfusun büyük çoğunluğunu Peştunlar oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler ve diğer gruplar gelmektedir.
Başkent	Kabil
Bağımsızlık Tarihi	19 Ağustos 1919
Sınır Komşuları	Kuzeyde Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan, batıda İran, güneyde Pakistan, doğuda Çin
Yüzölçümü	652.864 km ²
GSYİH (milyar \$)	18.080 (2024, IMF)
KBGSYİH (\$)	417 (2024, IMF)
Büyüme Oranı (%)	1,75 (2024, IMF)
Para Birimi	Afgani (AFN) (1 Afgani= 0,67 Türk Lirası)
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (CICA), Colombo Plan (CP), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), G-77, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Uluslararası Yeniden İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC), Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Hareketi (ICRM), Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Uluslararası Tarım Kalkınma Fonu (IFAD), Uluslararası Finans Korporasyonu (IFC), Uluslararası Kızıl Haç ve Kızılay Federasyonları (IFRCS), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Para Fonu (IMF), Interpol, Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Uluslararası Parlamenterler Birliği (IPU), Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO/Muhabir Üye), Uluslararası Uydu Haberleşmesi Örgütü (ITSO), Uluslararası Haberleşme Birliği (ITU), Çok Taraflı Coğrafi Yatırım Ajansı (MIGA), BM Mali Çok Boyutlu Entegre İstikrar Misyonu (MINUSMA), Bağlantısızlar Hareketi (NAM), İslam Konferansı Örgütü (OIC), Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü (OPCW), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (OSCE/Ortak), Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü (SAARC), Güney Asya Çevre İşbirliği Programı (SACEP), Şanhay İşbirliği Örgütü (SCO/Gözlemci), Birleşmiş Milletler (UN), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Evrensel Posta Birliği (UPU), Dünya Gümrükleri Teşkilatı (WCO), Dünya Sendikalar Birliği Federasyonu (WFTU), Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

1.2. Coğrafi Konum ve İklim

Afganistan, Asya'da denize sınırı olmayan bir ülkedir.

Afganistan Çin ve Hindistan'ı birbirine bağlayan enerji koridoru üzerinde bulunan stratejik bir konumdadır. Orta Asya ve Güney Asya'nın ortasında bulunmaktadır.

Afganistan iklim olarak yılda dört mevsimi yaşamaktadır. Yüksek dağlık bölgeler, ormanlık alanlar ve su kaynağının fazla olması onu diğer komşularından ayırmaktadır. Afganistan genelinde sert bozkır iklimi hâkimdir. Yazları sıcak ve kurak geçen topraklarda kışlar ise şiddetli derecede soğuk ve kar yağışlıdır. Ülke geneli kış boyunca beyaz örtü altındadır. Afganistan'ın yazları sıcak ve uzun, kışları ise soğuk bir iklimi vardır. Yağışlar genellikle Kasım ve Nisan ayları arasında kar ve yağmur şeklinde görülür.

1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Afganistan doğal kaynaklar açısından zengin yataklara sahip olup petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz, gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarına sahiptir.

Ayrıca su, Afganistan'ın en değerli doğal kaynağıdır. Afganların büyük çoğunluğu, sağlıklı içilebilir suya ulaşamamaktadır. Bununla beraber, çevre temizliğinin yetersizliği, halk sağlığını ciddi biçimde etkilemektedir. Afganistan'ın birçok bölgesinde çölleşme artmaktadır. Geçmiş yıllardaki şiddetli kuraklık ve savaşın olumsuz etkisi doğal kaynaklar üzerine negatif etkilere neden olmuş ve çöller genişlemiştir. Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif, Kandahar ve diğer şehirler, plansız bir şekilde gelişmektedir. Bu düzensiz gelişme, kanalizasyon, yer altı sularının korunması, evlere dağıtılması ve ticari atık sularının yönetimi, borularla evlere su sağlanması, hava kirliliğinin kontrolü, kentsel alanların veya arazi kullanımının planlanması gibi konularda belediyelerin sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır.

1.4. Siyasi ve İdari Yapı

15 Ağustos 2021'de, Afganistan'daki uluslararası koalisyonla 20 yıllık bir çatışmanın ardından, uluslararası birliklerin ülkeden çekilmesiyle Taliban, Ulusal Birlik Hükümeti'ni (NUG) ele geçirdi. Batı'nın askeri ve ekonomik yardımına rağmen, NUG, Taliban'ın baskısının üstesinden gelemedi ve otoritesini koruyamadı.

Taliban, Afganistan'ı İslami Emirlik (İEM) olarak adlandırarak yeni bir siyasi sistem kurdu. İEM'nin başında, aynı zamanda Kabil kabinesinin başkanı olan Başbakan Molla Hasan Akhund bulunuyor. İEM'deki en yüksek karar verici ise, Kandahar Ulema Şurası'na (Âlimler Konseyi) başkanlık eden ve düzenli olarak hükümet ve toplum figürleriyle (danışman) toplantılar yapan Emir Molla Hibatullah Akhundzada'dır. İktidarı ele geçirdiğinden beri kamuoyu önünde görünmedi ve Kabil'in cumhurbaşkanlığı sarayı olan Arg'a hiç girmedi. İç güvenlik, istikrar ve yolsuzlukla mücadelede iyileşmeler görülse de Afganistan uluslararası sahnede izole kalmaya devam ediyor, çünkü bugüne kadar hiçbir ülke İEM'yi resmen tanımadı.

1.5. Nüfus ve İşgücü Yapısı

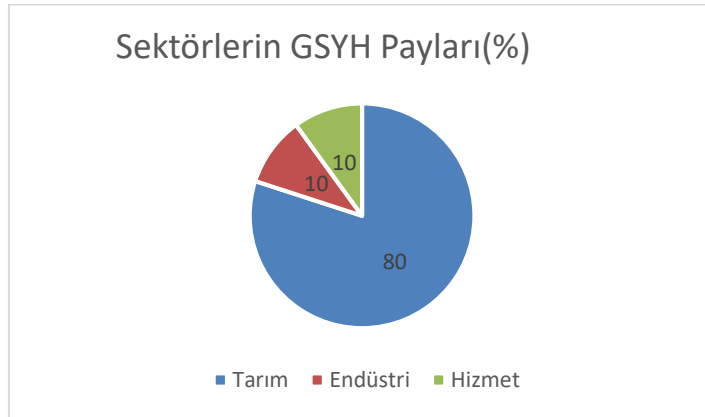
15 milyonluk çalışabilir nüfusa sahiptir. İşgücünün sektörlere göre dağılımında tarım %80, endüstri %10, hizmetler sektörü ise yine %10'luk bir paya sahiptir.

2. GENEL EKONOMİK DURUM

2.1. Temel Ekonomik Göstergeler

	2021	2022	2023	2024	2025
GSYİH (Cari Fiyatlar milyar \$)	14,28	14,50	17,25	18,08	-
GSYİH Büyüme (%)	-14,5	-6,2	2,3	1,8	-
KBGSYİH (\$)	356	355	409	417	-
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	7,8	10,6	-7,7	-4,3	-
Cari Ödemeler dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-0,06	-18,53	-20,31	-	-
İşsizliğin Toplam İş Gücüne Oranı (%)	-	-	-	-	-
Nüfus (milyon)	40,1	40,8	42,2	43,4	-
Devletin Genel Borçlanması GSYİH'ya Oranı (%)	11,15	10,75	8,42	8,80	-

Kaynak: IMF

Kaynak: Dünya Bankası 2022

Afganistan ekonomisi, tarıma ve hayvancılığa (koyun ve keçi yetiştirmeye) bağlıdır. Endüstri ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, mobilya, ayakkabı, gübre, çimento, el yapımı halılar, doğal gaz, yağ, kömür, bakır işletmelerine dayanmaktadır.

Ekonomisi dış mali yardıma bağlı olan Afganistan'ın, temel ekonomik politikası, dış yardım ve yabancı yatırım sağlanması üzerine kurulmuştur. Yatırımlar ve dış mali yardımın en verimli şekilde kullanılarak özel sektörün büyümesi ve gelişmesi amaçlanmaktadır.

Afganistan ekonomisi, topraklarının sadece %15'i ekilebilir olmasına rağmen, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımın yanı sıra ekonomi yabancı yardım ve ağırlıklı olarak komşu ülkelerle gerçekleştirilen ticarete dayanmaktadır.

Afganistan'ın coğrafi konumu nedeniyle Çin ve Hindistan'ı birbirine bağlayan enerji koridoru üzerinde bulunmaktadır. Bu konumu nedeniyle gerek İran ve Türkmenistan ile 500 Milyar dolarlık enerji anlaşmaları bulunan Çin, Hindistan ve Pakistan'ın, gerekse bu enerji koridorunun kontrolünü anılan ülkelere bırakmak istemeyen ABD'nin, ülke üzerinde zaman zaman çatışan zaman zaman ise çakışan ekonomik ve siyasi çıkarları vardır.

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Afganistan hükümeti, yeniden yapılandırma sürecinde özel sektörün geliştirilmesine ve ülkeye yabancı sermaye çekilmesine önem vermektedir. Yatırım ortamında iyileşme sağlanması, çok uluslu firmaların Afganistan'a ilgi göstermelerini sağlamıştır. Afganistan Yatırım Destek Ajansı (AISA) verilerine göre ABD, Pakistan, Türkiye, Almanya, İran, Birleşik Krallık ve Hindistan önemli yatırımcılar arasında yer almakta olup en fazla doğrudan yabancı yatırım inşaat ve hizmetler sektörüne gelmektedir.

AISA verilerine göre Afganistan'da yerel nitelikli yaklaşık 42.000 kayıtlı şirket bulunmakta olup, yabancı nitelikteki kayıtlı şirket sayısı ise yaklaşık 3.400'dür. Dünya Bankası'nın son yıllardaki iş yapma kolaylığı endeksine göre Afganistan, İş Yapma Kolaylığı bakımından, 189 ülke içerisinde 183. sırada bulunmakta olup, bu oran ülkede iş yapmanın pek çok diğer ülkeye kıyasla daha zor olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, Dünya Bankasının İş Yapma Endeksine göre Afganistan, İşe Başlama Kolaylığı açısından 189 ülke içerisinde 24. sırada bulunmaktadır.

Ülkede faal olan çok uluslu firmalar arasında Coca-Cola, Alcatel, Hyatt Hotels, Standard Chartered Bank, DHL ve Toyota sayılabilir. AISA verilerine göre önemli yatırımcılar arasında Türkiye, Almanya, Hindistan ve Pakistan önde gelmektedir.

2.2.2. Serbest Bölgeler

Ülkede halihazırda serbest bölge ve liman bulunmamakta ancak bu bölgelerin kurulmasına yönelik projeler mevcut bulunmaktadır.

Kamu Alımları

Afganistan'da kamu tarafından alımı gerçekleştirilen tüm mal ve hizmet alımları Ulusal Tedarik İdaresi (NPA) tarafından gerçekleştirilmektedir. NPA alımlara ilişkin sekreteryaya görevini üstlenmekte, belirli bir tutarın üzerindeki ihaleler NPA tarafından değerlendirildikten sonra nihai kararın verilmesi için Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Ulusal Tedarik Komitesi'nin (NPC) onayına sunulmakta, onay sonrası tedarik işlemi gerçekleştirilmektedir.

Özellikle son dönemde Government to Government (G2G) şeklindeki temin projelerine ağırlık verilmeye başlamıştır. Bu kapsamda, ihtiyaç duyulan ürünün temin edilmesi planlanan ülkeler NPC’de belirlenmekte, söz konusu teknik şartnameler ilgili ülkelerin resmi makamları ile paylaşarak güvenilir tedarikçi bilgilerinin taraflarına iletilmesi talep edilmekte, sonrasında bu firmalar arasından ihalesiz olarak pazarlık yapılarak mal temini yoluna gidilmektedir.

Ayrıca, NPA sektörler itibari ile firmaları lisanslandırmaya başlamış olup belirli kriterleri sağlayan firmaları tedarikçi listesine kaydetmekte, ilgili ürüne ihtiyaç duyulduğunda açık ihale gerçekleştirilmeden bu tedarikçi listesindeki firmalardan teklif alarak mal ve hizmeti satın alma yoluna gitmektedir.

2.2.3. Şirket Kuruluşu ve İş Yapma İle İlgili Bilgiler

Şirket Kurma Prosedürü

Şirket Kurmak Afganistan’daki geçerli mevzuat kapsamında şirket kurulumuna ilişkin tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir. Yerli veya yabancı tüm şirketlerin ACBRIP’ye kayıt olmaları ve geçerli bir faaliyet lisansı temin etmeleri gerekmektedir. Söz konusu işlemlere ilişkin ücretlere Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı’nın internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

ACBRIP tarafından yerlilerden ve yabancılardan farklı belgeler talep edilmektedir. Yabancıların şirket kurması için ACBRIP’ye başvuru esnasında ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır.

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya bir hukuk müşaviri aracılığı ile temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Geçerli vizeye sahip pasaportların renkli fotokopisi,
- Mezuniyet belgesi (eğer danışmanlık şirketi kurulacak ise),
- İnterpol sorgulaması (Afganistan İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır),
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Her bir kurucu ve hissedara ait 4’er adet biyometrik fotoğraf,
- Kira sözleşmesi.

ACBRIP’ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Darice tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Bununla birlikte, faaliyet lisansları genel olarak şirket kurulması aşamasında doğrudan ACBRIP’ten temin edilebilirken; bankacılık, ulaştırma, telekomünikasyon gibi belirli sektörlerle ait lisansların temin edilebilmesi için ilgili kurumların onayı gerekmektedir. Ayrıca, mezkûr lisansların her yıl yenilenmesi gerekmektedir. Lisansların yenilenebilmesini teminen Afganistan Maliye Bakanlığı’ndan alınan ve tüm vergilerin ödendiğini gösteren bir mektubun ACBRIP’ye sunulması gerekmektedir.

Öte yandan, Afganistan’daki mevcut durum sebebiyle, şirket kurulumuna ilişkin iş ve işlemlerde T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliğimizle etkin bir iş birliği ortamı sağlanmasının firmalarımıza yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Şube Açmak

Afganistan’da şube açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan’da şube açılabilmesi için ACBRIP’ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır.

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan’da şube açılmasına ilişkin yönetim kurulu kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket ana sözleşmesi (Afganistan’ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP’ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Temsilcilik Açmak

Afganistan’da temsilcilik açılmasına yönelik tüm iş ve işlemler, Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu (ACBRIP) üzerinden yürütülmektedir.

Yabancı bir firma tarafından Afganistan’da temsilcilik açılabilmesi için ACBRIP’ye ibraz edilmesi gereken belgeler aşağıda sunulmaktadır.

- Başvuru sürecinde hazır bulunulması veya vekil aracılığıyla temsil olunması (temsil olunması durumunda usulüne uygun şekilde düzenlenen vekâletname sunulmalıdır),
- Afganistan’da temsilcilik açılmasına ilişkin yönetim kurulu kararı,
- İlgili kurumdan temin edilen faaliyet lisansı onayı (sektör temelli lisans alınması durumunda),
- Şirket ana sözleşmesi (Afganistan’ın Ankara Büyükelçiliği tarafından onaylanması gerekmektedir).

ACBRIP’ye ibraz edilen belgelerin uygun olanlarının apostil şerhi ve noter onaylı Farsça tercümesiyle birlikte sunulması önem arz etmektedir.

Şirket Feshi

Herhangi bir şirketin feshedilmesini teminen Afganistan Ticaret ve Sanayi Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Afganistan Merkezi Ticaret Sicili ve Fikrî Mülkiyet Kurumu’na (ACBRIP) başvuru yapılması gerekmektedir. Fesih başvurusunun ardından ilgili şirketin vergi borcunun olup olmadığına ve şirket aleyhine açılan herhangi bir davanın bulunup bulunmadığına dair sorgulamaların yapılması amacıyla, ACBRIP tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara mektuplar gönderilmektedir. İlgili kurum ve kuruluşlardan

olumlu yanıt gelmesi durumunda şirket feshedilmektedir. Ancak söz konusu sorgulama sürecinin zaman alabildiğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Sigorta

Afganistan'ın içinde bulunduğu durum nedeniyle, birçok firma tarafından sigorta hizmeti sunulmamakta veya çok yüksek maliyetler karşılığında hizmet sağlanmaktadır.

3. SEKTÖRLER

3.1. Tarım

Tarım faaliyetleri, Afgan nüfusunun en önemli geçim kaynağıdır. Ülkenin GSYİH'nın yaklaşık %30'u tarımsal üretim kaynaklı olup halkın %85'i geçimini tarımdan kazanmaktadır. Tarımsal üretimin önemli kısmı, buğday başta olmak üzere, daha çok yurtiçi tüketime yönelik üretilen tahıllardan oluşmaktadır.

Afganistan'da tarımsal üretim, hemen hemen tamamen ürünün ihtiyacı olan suyu sağlayan eriyen kar suları ile bahar yağmurlarına dayanmaktadır. Ülkede sulanabilir arazinin 1980'lerden günümüze yaklaşık olarak %60 oranında azaldığı tahmin edilmekte olup ülke tarım ürünlerinde kendi kendine yeter bir ülkeden önemli bir tahıl, meyve ve sebze ithalatçısı ülke haline gelmiştir.

Diğer taraftan iklim olarak iyi olan yıllarda bile, Afganistan tarımda kendi kendine yeterli bir ülke değildir ve yurtiçi ihtiyaçlarını karşılamak için gıda ithal etmesi veya gıda yardımı alması gerekmektedir. Tarımsal üretim son derece ilkel koşullarda yapılmakta ve iklim koşullarından büyük ölçüde etkilenmektedir.

Ülkede birçok tarımsal ürün üretilmesine karşın, bu ürünleri işleyecek yeterli tesis bulunmadığından ilgili ürünler verimli olarak kullanılamamakta, saklama tesisleri bulunmadığından ise mevsimi dışında aynı ürünler tekrardan ithal edilmektedir.

1979 yılından sonra SSCB'ye karşı sürdürülen savaş ve bunu takip eden iç savaş, Pakistan ve İran'a mülteci akınına yol açmıştır. Bu durum da tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemiştir. 1978 yılından beri, sulanabilir arazi yaklaşık olarak %60 oranında azalmış ve ülkeyi tarım ürünlerinde kendi kendine yeter bir ülkeden önemli bir tahıl, meyve ve sebze ithalatçısı ülke haline getirmiştir.

Buğday, Afganistan'ın toplam tahıl tüketiminin %80'den fazlasını oluşturan en temel tarım ürünüdür. Ülkede yetişen diğer önemli tarım ürünleri ise, pirinç, mısır, arpadan oluşmakta ve ayrıca bakliyat, patates, soğan ve karpuz, kavun, kayısı, nar ve üzüm gibi meyve ve sebzeler hem yurtiçi tüketim hem de ihracat amacıyla üretilmektedir. Bununla birlikte; afyon üretimi de birçok Afgan vatandaşı için gelir kaynağı haline gelmiş durumdadır. Esas olarak fıstık, kuru kayısı, kuru üzüm, ceviz ve bademden oluşan kuru yemiş ihracatı, önemli yabancı döviz kaynakları arasında yer almaya devam etmektedir. Buna rağmen, söz konusu ihracat, Afgan kuru yemiş ihracatının dünyadaki pazar payının %60'ını oluşturduğu 1980 yıllarındaki seviyesinden oldukça uzaktır.

Ülkenin yaş meyve sebze ihracatının toplam tarım ürünleri içerisindeki oranı %6 civarındadır. Ülkede soğuk ve kuru hava depoları ya da gıda işlemeye yönelik tesisler oldukça sınırlı sayıda.

Tarımsal ürünler Afganistan'ın ihracatında da en büyük payı elde etmekte, Hindistan ve Pakistan en önemli ihracat pazarları olarak gelmektedir.

Afganistan'da tarım ve hayvancılık genel itibarıyla ilkel metotlarla yapılmakta olup, ülkede gıda işleme tesisi, soğuk hava deposu ve mezbahane eksikliği bulunmaktadır. Afganistan'da üretimi yapılan bazı meyveler yaş olarak Hindistan ve Pakistan gibi çevre ülkelerine ihraç edilmekte olup bu ürünlerin işlenerek daha fazla katma değer ile ihraç edilmesi bu alanda yapılacak yatırımlar ile mümkün olabilecektir. Ayrıca, Afganistan'da hayvancılık konusunda potansiyel bulunmasına rağmen, yeterli bilimsel ve teknik destek olmadığından ve aşılama yapılamadığından verim düşük kalmaktadır.

Afganistan tarım alanında bakir bir ülke olup, ülkemizin tarım alanında sahip olduğu tecrübeyi Afganistan'a aktarması halinde hem Afgan halkının geçimini desteklemiş hem de ülkemizin daha sağlıklı ürün ithal etme imkanının olacağı düşünülmektedir. Ancak, planlanacak projelerin uygulanması için, projenin takibi ve koordinasyonu konusunda görevli yeteri kadar Türk uzmanının Afganistan Tarım Bakanlığına üst seviyede danışman olarak görev yapması yerinde olacaktır.

Afganistan'ın önemli bir meyve üreticisi olması nedeniyle, ülkemizin meyve ve sebze komisyoncuları ile meyve suyu işletmecilerinin, Afgan çiftçilerine tecrübelerini aktararak destek olabilecekleri düşünülmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin gıda sektöründe faaliyet gösteren firmalarının, soğuk hava depoları kurmaları ve işletmeleri ile gıda işlenmesi ile ilgili makine ve teçhizat temini ve tecrübelerini paylaşmaları konusunda Afgan firmaları ile iş birliği yapılabilmesi mümkün görülmektedir. Diğer taraftan, Afganistan'da üretimi yapılan bazı meyveler yaş olarak Hindistan ve Pakistan gibi çevre ülkelerine ihraç edilmekte olup bu ürünlerin işlenerek daha fazla katma değer ile ihraç edilmesi bu alanda yapılacak yatırımlar ile mümkün olabilecektir.

Ayrıca, Afganistan'da hayvancılık konusunda potansiyel bulunmasına rağmen, yeterli bilimsel ve teknik destek olmadığından ve aşılama yapılamadığından verim düşük kalmaktadır.

Ülkemizin hayvancılık konusundaki tecrübesinin Afganistan Tarım Bakanlığına aktarılması ve hayvanların aşılama ve ıslahına destek verilmesi halinde, hem Afganistan halkına ekonomik destek sağlanabilir, hem de ülkemizde oldukça gelişmiş olan deri konfeksiyon sektörüne girdi olacak ham deri temini mümkün olabilecektir. 2011 yılı içerisinde Afganistan Tarım Bakanlığı tarafından beş adet modern mezbahane yapımı işi ihale edilmiştir. Bahse konu proje, Afgan firması ile birlikte ihaleye giren bir Türk firması tarafından üstlenilmiş olup, proje ve inşaatı sürdürülmektedir.

2020 yılında Covid-19 kapsamındaki kısıtlamalar ve tedbirler nedeniyle gerek ülke içindeki gerek uluslararası ticaretteki tedarik zincirlerinin aksaması ve Afganistan'ın ana ihracat pazarları olan Pakistan ile Hindistan'a ürün sevkiyatında kısıtlamalar yaşanması sonucunda, yıl içinde tarım ürünleri ihracatı ve tarımsal gelirden daralma baş göstermiştir. Ülkede tarımsal ürünleri işleme ve saklama amaçlı tesis altyapısının yetersizliğinden dolayı, tarım ürünlerinin mevsimsel ihracatına ve ithalatına ihtiyaç duyulmaktadır. Son derece sınırlı olan sanayi üretimi ise özellikle talep daralması ve hammadde tedariki ile fiyat artışları sebebiyle salgın süresince daralmıştır. Hane halkı gelirinin büyük oranda doğrudan veya dolaylı olarak tarımsal gelire bağlı olmasından dolayı, bu alanda yaşanan gelişmeler hane halkının genelini etkilemiştir.

2021 Ağustos ayında yaşanan yönetim değişikliği sonrasında ise karayolu ve havayolu ulaşımında yaşanan kesintiler sebebiyle tarımsal ürün ihracatı kesintiye uğramış, karayolu ulaşımı kısa süre içerisinde eski hacmine dönerken havayolu ulaşımında devam eden kısıtlar özellikle safran, “pine nut” gibi Afganistan’ın tarımsal ihracatında önemli gelir kaynağı olan ürünlerin ihracatında bir azalmaya yol açmıştır.

3.1.1. Tohumculuk

2024 yılında Türkiye’nin toplam 338 milyon dolarlık tohum ihracatı içerisinde Afganistan’a 99 bin dolarlık tohum ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Afganistan İle Tohum Ticaretimizde Başlıca Kalemler: Domates, hıyar ve salata pancarı veya kırmızı pancar tohumlarıdır.

Türkiye’nin Afganistan İle Tohum Ticaret Verileri (2024 TÜİK)

GTİP Adı	Ölçü	İhracat USD	İthalat USD	İhracat Miktar 1 (kilogram)	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1 (kilogram)	İthalat Miktar 2
Salata pancarı veya kırmızı pancar tohumu (Beta vulgaris var. conditiva)	KG	5.843	0	1.000	0	0	0
Domates tohumu	KG	81.509	0	15	0	0	0
Hıyar tohumu	KG	9.620	0	293	0	0	0
Biber tohumu	KG	1.616	0	130	0	0	0

Türkiye’nin Afganistan İle Fidan Dış Ticaret Verileri (2024 TÜİK)

GTİP Adı	Ölçü	İhracat USD	İthalat USD	İhracat Miktar 1 (kilogram)	İhracat Miktar 2	İthalat Miktar 1 (kilogram)	İthalat Miktar 2
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	295	0	157	300	0	0

Türkiye’nin Afganistan İle Süs Bitkileri Dış Ticaret Verileri

Ülkemizden Afganistan’a 2023 ve 2024 yıllarında Süs bitkisi ihracatı gerçekleşmemiştir.

3.2. Sanayi

Afganistan, emek yoğun ve düşük getirili imalat sanayi açısından önemli fırsatlar barındırmaktadır. Afganistan’daki ucuz hammadde ve işgücü imkânları göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yatırımlar aracılığıyla öncelikle iç talebin karşılanması, akabinde ise ihracat olanaklarının güçlü olduğu

değerlendirilmektedir. Aşağıda belirtilen sektörlerle yönelik muhtemel yatırımların, Afganistan'ın dış ticaret açığının önemli oranda düşüreceği göz önünde bulundurularak, mevcut yönetim tarafından destekleneceği değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede, Afganistan'da petrol rafinerisi, demir-çelik sanayi, tarım makinası imalatı, bitkisel yağ imalatı, ambalaj ve paketleme sanayi, kavanoz ve kavanoz kapağı imalatı, cam ve plastik şişe imalatı, tekstil sanayi, ayakkabı imalatı, seramik üretimi, sabun imalatı, kırtasiye ürünleri imalatı, dokuma halı imalatı, deterjan imalatı, deri ürünleri imalatı, plastik sanayi, boya imalatı, oto yedek parçası imalatı gibi alanlarda önemli yatırım fırsatları olduğu değerlendirilmektedir.

3.3. Madencilik

Afganistan'ın zengin maden ve petrol kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin yaygın bir inanış bulunmakla birlikte söz konusu kaynaklara yönelik kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da tespit edilebilen bakır, demir, kükürt, boksit, lityum ve nadir element kaynakları dünya çapında önem taşımaktadır. Afganistan'da petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, altın, tuz gibi değerli ve yarı değerli madenler, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayiinde kullanılan madenler, nadir elementler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarının bulunduğu bilinmektedir. Madencilik konusundaki raporların çoğunluğu Sovyetler döneminde edinilen bilgilere ve ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yapılan araştırmalara dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Afganistan'ın yaklaşık 1 trilyon dolar değerinde doğal kaynaklara sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın en önemli doğal kaynaklarından biri, 1967 yılında keşfedilen doğal gazdır. 1980'li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon dolara ulaşmış ve ülkenin ihracat gelirlerinin %56'sını oluşturmuştur. Söz konusu ihracatın %90'ı SSCB'ye gerçekleştirilmiştir. SSCB'nin Afganistan'dan geri çekildiği 1989 yılından bu yana, doğal gaz üretimi de sekteye uğramıştır. ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu ve Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlara göre²⁶ Amu Darya ve Afghan-Tajik havzalarında zengin petrol ve doğalgaz yatakları bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, 1,6 milyar varil ham petrol, 16 trilyon ft³ doğalgaz rezervi ve 0,6 milyar varil likit doğalgaz rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş petrol yataklarının büyük kısmının Afghan-Tajik Havzası'nda, keşfedilmemiş doğalgaz yataklarının büyük kısmının ise Amu Darya Havzası'nda bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu iki havzanın toplam alanı yaklaşık olarak 515.000 km² 'dir. Ayrıca, Afganistan'ın önemli bir miktarda lityum kaynaklarına sahip olduğu bilinmektedir. Lityum kaynakları çoğunlukla Herat, Nimroz ve ülkenin kuzeydoğusundaki vilayetlerde yer almaktadır. Mezkûr madenin kullanım alanının son yıllarda genişlemesi ile birlikte Afganistan'daki yatakların işlenmesi ve dünya pazarlarına aktarılması önem kazanmıştır.

Afganistan'da yaklaşık 2,2 milyar ton demir cevheri, 30 milyon ton bakır cevheri, 1,4 milyar ton nadir elementler ve 2.700 kg saf altın (farklı kaynaklarda 21 tona kadar -çok daha yüksek miktarlarda- altın bulunduğu ilişkin bilgiler bulunmaktadır) rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Özellikle Hajigak demir madeni ve Mes Aynak bakır madeni dünya çapındaki büyük madenlerdendir. Afganistan'da yaklaşık 1,3 milyar ton mermer bulunduğu tahmin edilmektedir. 400 farklı mermer çeşidinden oluşan bu kaynakların modern tekniklerle işlenmesi halinde önemli bir rekabet avantajını haiz olduğu değerlendirilmektedir.

Yapılan çalışmalara göre Afganistan’da yaklaşık 70 milyon ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmekte olup, ülkenin özellikle kuzeyinde Herat ve Badakhshan vilayetleri arasındaki bölgede kömür yatakları bulunmaktadır. Afganistan’da ayrıca önemli oranda zümrüt, yakut ve safir gibi değerli taşlar ile lapis lazuli, turmalin, akuamarin ve knzit gibi yarı değerli taş rezervi bulunmaktadır. Afganistan’ın sahip olduğu önemli maden kaynaklarına ilişkin detaylı bilgilere Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı tarafından yayımlanan raporlar aracılığı ile erişim sağlanabilmektedir.

Öte yandan, madenlerle ilgili Maden Kanunu ve Hidrokarbon Kanunu gibi mevcut mevzuatın Taliban yönetimi tarafından gözden geçirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Taliban’ın yönetimi ele almasının ardından ülkeye ulaştırılan uluslararası yardımlar sonlandırılmıştır. Bu durum, söz konusu yardımlara son derece bağımlı bir yapısı bulunan Afganistan ekonomisini zor durumda bırakmıştır. Taliban Yönetimi gerek btye katkı sağlaması gerekse de ülkede yapılacak yeni yatırımlara finansman sağlamak amacıyla ülkenin sahip olduğu maden kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektedir. Bu nedenle, Afganistan’da madencilik alanında önemli fırsatlar bulunmaktadır. Taliban Yönetimi tarafından Afganistan’daki büyük çaplı altyapı yatırımlarına karşılık madenlerin işletilmesine yönelik hakların sağlanabileceği sıklıkla dile getirilmektedir. Taliban Yönetimi ile birlikte güvenlik sorunlarının görece çözülmesi neticesinde, madencilik sektörü bir kez daha önem kazanmıştır. Ancak teknik altyapı, ulaşım ve enerji altyapısının yetersizliği sektörün önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

Afganistan’daki madencilik faaliyetlerinin genellikle kk ölçekli yerel firmalar tarafından gerçekleştirilmesi, modern teknik ve ekipmanların kullanılmaması nedeniyle hem madenlerden verimsiz bir şekilde yararlanılmakta hem de madenlerin işlenerek ilave katma değere dönüştürülmesi sürecinde başarı sağlanamamaktadır.

Türkiye, madencilik alanında Afganistan’a çoğunlukla işlenmiş mücevher ihraç ederken, Afganistan’dan ise çoğunlukla steatit (sabun taşı) ithal etmektedir.

Madencilik alanında Afganistan’da önemli derecede potansiyel yatırım ve keşif imknlarının bulunduğu değerlendirilmektedir. Özellikle, demir, bakır, çinko, alüminyum, steatit, florit, mermer, antimon, kurşun, kömür, kireç taşı, lityum ve değerli taşların çıkarılması ve işlenmesi alanlarında önemli potansiyel yatırım imkânları bulunmaktadır.

Türkiye, değerli taşların işlenmesi hususunda dünyanın önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, Afganistan’daki değerli ve yarı değerli taşların, başta çıkarılması olmak üzere, Türkiye’ye ithalatı ve ülkemizde işlenerek katma değere dönüştürülmesi alanında önemli bir potansiyel bulunduğu değerlendirilmektedir. Yine Türkiye’deki mermer sektörünün sahip olduğu tecrübe ve dünya pazarına erişim kabiliyetleri göz önünde bulundurulduğunda Afganistan’daki mermer kaynaklarının önemli bir yatırım potansiyelini haiz olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye’de madencilik sektöründe faaliyet gösteren firmaların organizasyonel yetenek, teknik bilgi, sahip olunan fiziki kaynaklar ve dünya pazarına erişim imkânları açısından Afganistan’da rekabet üstünlüğü elde edecekleri değerlendirilmektedir. Afganistan’ın hızla büyüyen pazarların bulunduğu bölgeye yakınlığı, söz konusu maden kaynaklarının

işletilmesine yönelik önemli bir avantaj sağlamaktadır. Söz konusu yatırım olanakların değerlendirilmesine yönelik olarak, Afganistan Madenler ve Petrol Bakanlığı ile görüşülmesinde fayda görülmektedir.

3.4. Müteahhitlik

2003 ve 2021 yılları arasında başta ABD olmak üzere birçok uluslararası donör tarafından Afganistan'daki inşaat projelerine yönelik milyarlarca dolar kaynak aktarılmıştır. Söz konusu dönemde başta ABD ve NATO üsleri olmak üzere Afganistan'daki birçok altyapı projesi Türk firmalar tarafından üstlenilmiş ve başarıyla tamamlanmıştır. İnşaat sektöründeki büyüme, yerel inşaat firmalarının da gelişmesine katkıda bulunmuş ve çok sayıda Afgan inşaat şirketi kurulmuştur. Sektörün büyük ölçüde uluslararası kuruluşların projeleri etrafında gelişmesi ve söz konusu projeler kapsamında gerekli olan teknik kapasite ve standartları sağlayamamaları nedeniyle, Afgan firmaları genellikle alt yüklenici olarak faaliyet göstermektedir. Afganistan Müteahhitler Birliği (Afghanistan Builders Association-ABA) sektörde faaliyet gösteren inşaat firmaları tarafından kurulmuş olan özel nitelikli bir dernek olup yaklaşık 1.700 inşaat firması derneğe üyedir.

Öte yandan, 2021 yılı Ağustos ayında Taliban'ın ülkedeki kontrolü ele geçirmesi sonrasında tüm uluslararası güçlerin ülkeyi terk etmesi ve kalkınma yardımlarının sonlandırılması nedeniyle ülkedeki müteahhitlik faaliyetleri tamamen durma noktasına gelmiştir. Afganistan'daki mevcut yönetim tarafından yayımlanan bütçelerde ise altyapı ve üstyapı projelerine çok az miktarda kaynak ayrılmaktadır.

Bununla birlikte, ülkede inşaat malzemeleri üretimi genel olarak modern tesislerde yapılmamakta ve bu bağlamda özellikle çimento, asfalt, kapı, pencere, boya, mermer, tuğla, beton, kiremit, ahşap mobilya gibi inşaat malzemelerinin üretimi alanlarında önemli potansiyel yatırım fırsatları bulunmaktadır. Ülkede özellikle çimento üretimi alanında ciddi bir potansiyel bulunmakta olup, Afganistan hâlihazırda çimento talebini büyük oranda ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Ülkemizin müteahhitlik firmaları tarafından son 20 yılda Afganistan'da üstlenilen birçok projenin bir sonucu olarak, Türkiye'den Afganistan'a önemli miktarlarda inşaat malzemesi ihraç edilmiştir. Bunun sonucu olarak, inşaat malzemeleri Afganistan pazarında en rekabetçi olduğumuz ürünlerin başında gelmektedir.

Afganistan'daki müteahhitlik projeleri çoğunlukla uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan finansmana bağlıdır ve söz konusu fonlar hâlihazırda kesilmiş durumdadır. Bununla birlikte, ülkedeki altyapı ve üstyapı yetersiz durumdadır. Önümüzdeki dönemde kalkınma yardımlarının tekrardan başlaması durumunda, Afganistan'ın müteahhitlik firmalarımız için ciddi bir potansiyel arz edeceği öngörülmektedir. Söz konusu yardımların tekrar başlaması durumunda özellikle karayolu, demiryolu, tünel, köprü, toplu konut, havaalanı, idari binalar, içme suyu, kullanma suyu ve sulama amaçlı baraj ve göletlerin inşası, su boru hatları, su arıtma tesisleri imalat ve montajı, su depolama tesisleri, sulama kanalları, kanalizasyon sistemi ve teknik müşavirlik hizmetleri alanlarında potansiyel fırsatların olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, mevcut yönetim tarafından büyük altyapı ve üstyapı projelerinin yapımı karşılığında ilgili firmalara Afganistan'daki madenlerin işletme lisanslarının herhangi bir ihale süreci olmadan sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir.

3.5. Bankacılık

Taliban'ın 15 Ağustos 2021 tarihinde ülkede yönetimi ele almasını takip eden süreçte Afganistan'a ait yurtdışındaki mal varlıklarının ve fonların dondurulması, uluslararası yaptırımlar ve bunun sonucu olarak Afganistan'ın küresel ekonomiye entegrasyonunda yaşanan ciddi sıkıntılar, Afganistan ekonomisinin yardımlara son derece bağımlı yapısına rağmen uluslararası yardımların aniden kesilmesi ve bankacılık sektöründe yaşanan sorunlar gibi nedenlerle Afganistan ekonomisi ciddi bir ekonomik krize girmiştir. Tüm bu etkenlerin sonucunda 2021 yılında Afganistan'ın gayri safi yurt içi hasılası %20,7 oranında küçülmüş, kişi başına düşen gelir 500 dolar seviyesinden 363,7 dolar seviyesine gerilemiş, işsizlik ve yoksulluk yaygınlaşmıştır. Geçiş sürecinin ardından yaşanan ciddi ticari güven kaybı ülkeye yatırım talebini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Afganistan'da bankacılık sisteminin çok fazla gelişmemiş olması nedeniyle, yurtdışından mal satın almak isteyen Afgan tüccarlar kimi zaman bizzat mal alımı için yurtdışına çıkmakta ve ödemeyi peşin olarak yapmaktadırlar. Diğer taraftan, Afganistan'daki bankaların güçlü olmaması nedeniyle, kredi sistemi yaygın olarak kullanılamamaktadır. Bu durum finansman açısından zorluklar yaratmaktadır. Afganistan Merkez Bankasının düzenlemeleri ve ABD'nin İran'a uygulamış olduğu ambargo sebebiyle Afgan Bankaları'nın İran üzerinden Afganistan'a giriş yapan ürünlerin ihrac bedellerinin transferini gerçekleştirmeyi reddettikleri görülmektedir. Ürünlerin menşei Türkiye olsa dahi, ürünlerin İran üzerinden gelmesi bu ürünlere ilişkin ödemelerin bankacılık kanalıyla yapılamaması için yeterli değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye ile olan ihracatta İran üzerinden gelen ürünlere ilişkin ödemeler genellikle sarraflar üzerinden yapılmakta bu durum %2,5 civarında ilave maliyet ile güven ve sürdürülebilirlik problemi yaratmaktadır. Bu düzenlemeler doğrultusunda, belirli bir tutarın (10.000 USD civarı) üzerinden yurtdışına gerçekleştirilecek olan tüm para transferi için transferin gerekçesini oluşturan resmi doküman talep edilmekte herhangi bir belge sunmadan yurtdışına para transferi gerçekleştirilmesine müsaade edilmemektedir. Ayrıca, Ülkedeki Taliban yönetimi sonrası bankacılık gelişmeye başlamakla birlikte sınırlı sayıda banka faaliyet göstermekte, kırsal kesimlerde bankacılık yaygın bulunmamakta, hane halkı arasında bankacılık sistemine güven sınırlı bulunmakta, tasarruflar genellikle bankacılık sistemi aracılığı ile değerlendirilmemektedir.

3.6. Hizmetler Sektörü

Afganistan'ın hizmetler sektörü çok gelişmemiştir. Bununla birlikte finans, iletişim, lojistik hizmetleri konusunda son dönemde bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ülkedeki iç çatışmaların bitmesi ve güvenlik konusundaki sıkıntıların giderilmesi durumunda hizmetler sektörünün hızla büyümesi beklenmektedir.

Tarım ve sanayi sektörlerindeki büyüme oranı son yıllarda yavaşlarken, hizmetler sektörü artışını sürdürmektedir. Son beş sene içerisinde hizmetler sektörü toplam GSYİH'nın yaklaşık %50'sini oluşturur hale gelmiştir.

3.7. Enerji

Enerji ve enerjiye erişim, sosyoekonomik büyüme için stratejik önem taşımaktadır. Ekonomik büyüme, enerji tüketimine yönelik ihtiyacı artırmaktadır. Bu çerçevede, Afganistan'da nüfusun %97'sinin elektriğe erişimi bulunmakla birlikte, kişi başına düşen elektrik tüketimi yıllık yaklaşık olarak 0,285 MWh seviyesinde

seyretmektedir. Bu durumun en büyük sebepleri arasında; mevcut elektrik şebekesinin talebi karşılamakta yetersiz kalması ve yeterli miktarda elektrik arzının sağlanamaması yer almaktadır. Afganistan'ın başkenti Kabil'de bile sıklıkla elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Kırsal alanlarda ise günlük 2-3 saat aralıklarla elektrik kesintileri yaşanmakta, bazı bölgelerde ise haftanın bazı günlerinde elektriğe erişim sağlanabilmektedir. Bu durum özellikle, enerjiye yoğun bir şekilde ihtiyaç duyan ve sürekli enerji erişimi gerektiren sektörlerin gelişmesinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Afganistan, hâlihazırda enerji talebinin (elektrik ve petrol) büyük bir kısmını ithalat aracılığıyla karşılamaktadır. Afganistan'da hâlihazırda yıllık yaklaşık 10.009,6 GWh enerji talebi bulunmaktadır. Bahse konu talebin yaklaşık 2.491,9 GWh'lik kısmı Afganistan'daki enerji santrallerinden karşılanırken, 7.517,7 GWh'lik kısmı ise ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Afganistan'ın enerji alanındaki güncel mevzuatına, elektrik üretimi ve dağıtımından sorumlu kurum olan "Da Afghanistan Breshna Sherkat"ın (DABS) internet adresinden~~38~~ erişim sağlanabilmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan'da kurulu güç olarak yaklaşık 23.000 MWh hidroelektrik, 67.000 MWh rüzgâr ve 222.000 MWh güneş enerjisi potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, Afganistan'da önemli miktarda kömür kaynaklarının bulunduğu göz önünde bulundurularak, termik santraller aracılığıyla üretilebilecek kapasitenin de yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Ancak söz konusu kaynakların, başta güvenlik ve finansman eksikliği gibi nedenlerde işlevselleştirilemediği görülmektedir.

Afganistan'da enerji arz güvenliği ve verimliliğinin sağlanmasının ülkedeki ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu mevcut yönetim tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle, Afganistan'da enerji üretimine yönelik yatırımlar, mevcut yönetim tarafından önceliklendirilen konuların başında yer almaktadır. Ancak, yayımlanan bütçelerde altyapı projelerine çok küçük miktarlarda kaynak aktarılmaktadır. Bu nedenle, söz konusu projelerin inşasında yap-işlet-devret veya çeşitli madenlerin işletme lisansının sağlanması yöntemlerinin kullanılmasının değerlendirildiği bilinmektedir.

Öte yandan, stratejik konumu nedeniyle Afganistan birçok bölgesel enerji hattı projesinde öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin başında Türkmenistan'ın Daulatabad gaz sahasından elde edilen doğal gazın Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a taşınmasını hedefleyen Türkmenistan Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Gaz Boru Hattı Projesi; Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan ve Pakistan arasında yüksek gerilimli enerji transferini hedefleyen CASA 1000 projesi ve Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan Enerji Bağlantı Projesi (TUTAP) yer almaktadır. Ancak bölgesel nitelikteki sorunlar nedeniyle söz konusu projelerde önemli bir ilerleme kaydedilememiştir.

3.8. Ulaşım ve Telekomünikasyon

Afganistan ulaşım sistemi, denize kıyısı bulunmadığından sadece kara ve hava taşımasını kullanmaktadır. Taşıt ithalatında görülen büyük artış kara ulaştırmasının geliştiğini kanıtlamaktadır. Afganistan'ın Kabil, Kandahar ve Mezar-ı Şerif şehirlerinde uluslararası hava limanları bulunmaktadır.

Havalimanı sayısı ve ihracat-ithalat gümrük kapısı sayısı	4 Uluslararası Havalimanı
---	---------------------------

Denizle olan bağlantısı (kıyısı var/ yok)	Yok
Liman Bağlantısı	Yok

Kaynak: anonim a, 2022

Afganistan'da halk ve firma yetkilileri sabit hat kullanmak yerine mobil hatları tercih etmekte olup, iletişim sorunu yaşanabilmektedir. Afganistan nüfusunun 38 milyon kişi civarında olduğu tahmin edilmekle birlikte, 200.000 civarında sabit hat bulunmaktadır. Sabit hatların çoğunluğu ise kamu kurumlarına aittir. Cep telefonlarına hat almak oldukça kolay ve ucuz olduğundan cep telefon numaraları çok sık değişebilmekte ve iletişim kurmakta zorluk çekilebilmektedir.

Telekomünikasyon sektörü son on yıl içerisinde yıllık ortalama %60 oranında büyüme göstermiştir. Ülkede 2 milyondan fazla internet kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir.

3.9. Turizm

Afganistan turizm endüstrisi 1970'li yılların başlarında devlet yardımı ile geliştirilerek, on yıllarca süren savaşın ardından yavaş yavaş canlanmaktadır. Afganistan'a giriş için geçerli bir vize ve pasaport gerekmektedir.

Afgan elçilikleri yılda 15.000 ila 20.000 turist vizesi vermektedir. 2014 yılında Afganistan'da macera gezileri için rezervasyonlar iki katına çıkarılmıştır.

Afganistan, Hamid Karzai Uluslararası Havaalanı, Mezar-ı Şerif Havalimanı, Kandehar Uluslararası Havalimanı ve Herat Uluslararası Havalimanı olmak üzere dört uluslararası havaalanına sahiptir. Ayrıca ülke genelinde daha küçük havaalanlarına sahiptir. Her büyük Afgan şehirde konuk evleri ve oteller bulunur. Kabil Şehir Merkezi; aynı zamanda turistlerin her türlü hediyeyi alabileceği modern bir iç mekân alışveriş merkezidir.

***Güvenlik ve kültürel konular:** Afganistan bir İslam ülkesidir ve İslam'da, bir turist veya gezgine misafir denir. Bu kişi genellikle bir diplomat olarak görülür ve Afganistan yasalarına veya Afgan kültürüne itaatsizlik etse bile, ne pahasına olursa olsun Afgan kültürü altında korunmalıdır. Her cami, genel suçlulara karşı nihai korumanın yeridir. Genel olarak Afganlar turistler için çok arkadaş canlısı olsalar da yabancı turistler kaçırılıp bazen öldürüldüğü için ülkeleri pek güvenli değildir. Dürüst ve güvenilir bir rehber bulmak, Afganistan'daki güvenliğin anahtarıdır.

4. TİCARET

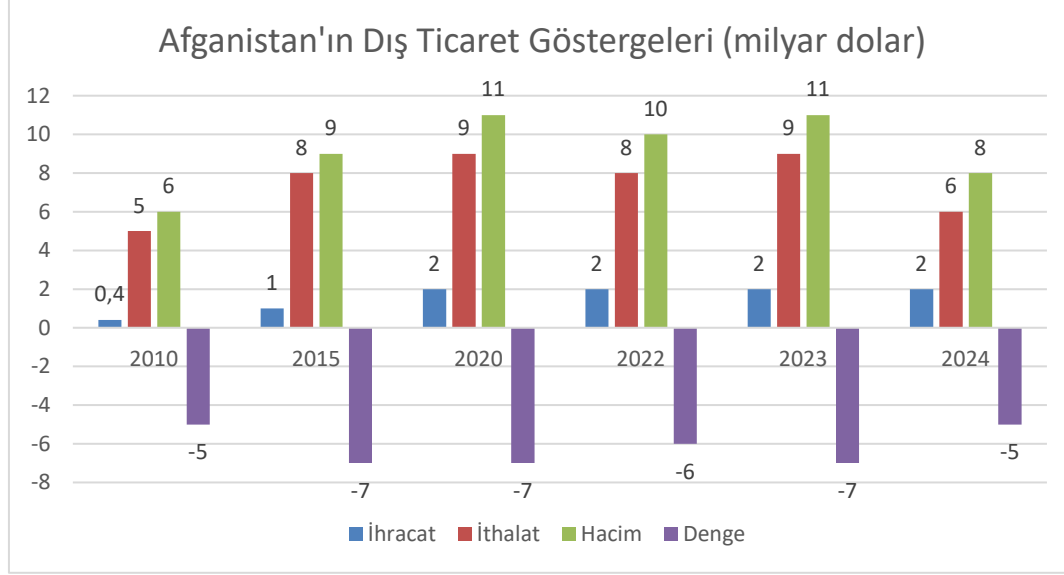
4.1. Genel Durum

Ülkenin başlıca ticaret ortakları: Hindistan, Pakistan, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Malezya, ABD, Türkiye, S. Arabistan, Almanya

Ülkenin başlıca ihracat kalemleri: Meyveler ve sert kabuklu meyveler; sebzeler ve bazı kök ve yumrular; pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat; lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel öz sular ve hülasalar; kahve, çay ve baharatlar ve mineral yakıtlar yağlardır.

Ülkenin başlıca ithalat kalemleri: Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta; Mineral yakıtlar, yağlar; Hububat; Eczacılık ürünleri; Elektrikli makina ve cihazlar; Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlardır.

Afganistan'ın Genel Dış Ticaret Seyri

Kaynak: Trademap, Afganistan'la ticaret yapan ülkelerin verilerinden derlenmiştir.

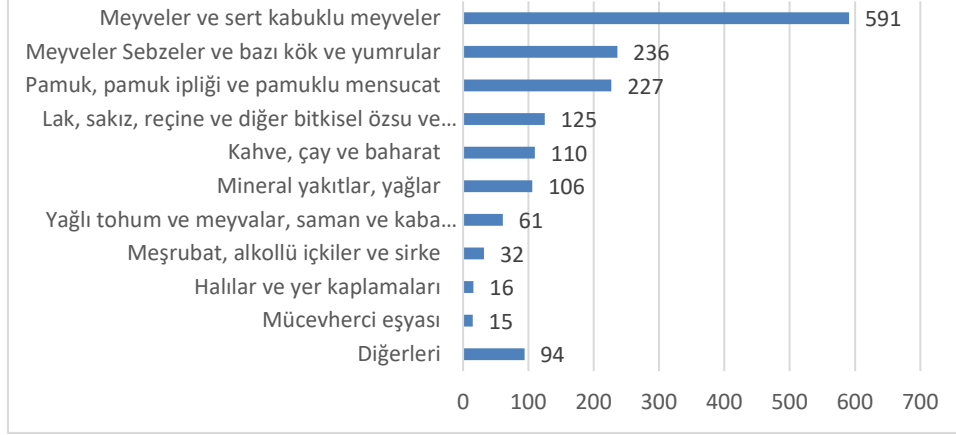
Afganistan'ın resmi istatistikleri en son 2019 yılında yayımlanmıştır. Afganistan'la ticaret yapan ülkelerin istatistiklerinden derlenen verilere göre (yansıtılmış veriler), 2024 yılında ülkenin dış ticaret hacmi 7,8 milyar ABD doları olmuştur.

Afganistan'ın dış ticaret değerleri, ülkedeki iç savaştan etkilenmiş ve zaman zaman dalgalanmalar göstermiştir. 2005 yılında 540 milyon dolar olan ihracat değeri, 2023 yılında 1,7 milyar dolara yükselmiş, 2024 yılında ise 1,6 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. 2024 yılında ithalat değeri ise 6,2 milyar dolar olmuştur.

Afganistan dış ticaret dengesi sürekli olarak açık veren ülkelere biridir. 2024 yılında dış ticaret açığı, bir önceki yıla göre 2,4 milyar dolarlık azalarak, 4,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca Ürünler İtibarı ile Dış Ticaret

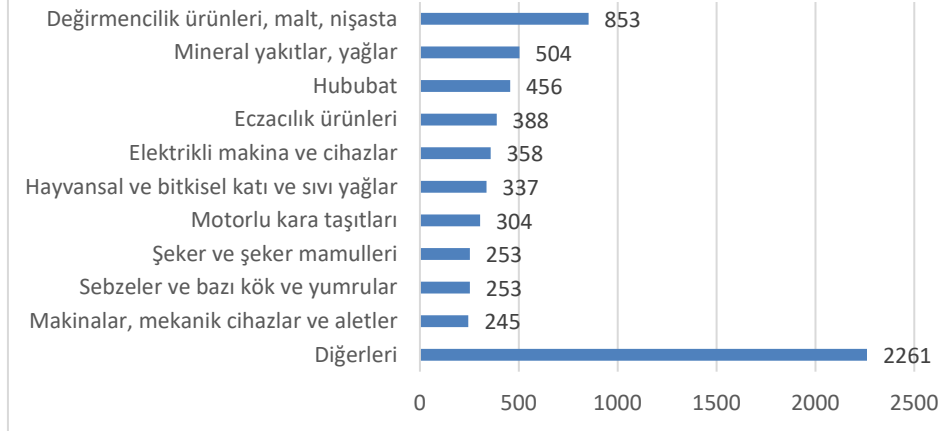
Afganistan'ın İhracatında Başlıca Ürün Grupları - 2024 (milyon dolar)

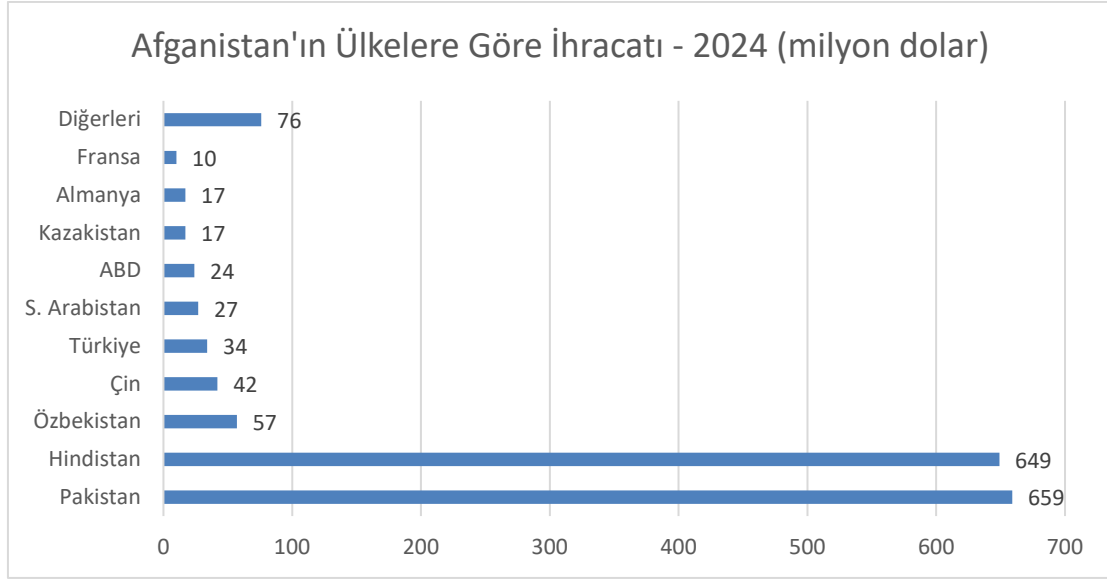
Kaynak: Trademap, Afganistan'la ticaret yapan ülkelerin verilerinden derlenmiştir.

2024 yılı itibariyle ülkenin ihracatındaki başlıca ürün grupları: Meyveler ve sert kabuklu meyveler; sebzeler ve bazı kök ve yumrular; pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat; lak, sakız, reçine ve diğer bitkisel özsular ve hülasalar; kahve, çay ve baharatlar ve mineral yakıtlar yağlardır.

Afganistan'ın İthalatında Başlıca Ürün Grupları - 2024 (milyon dolar)

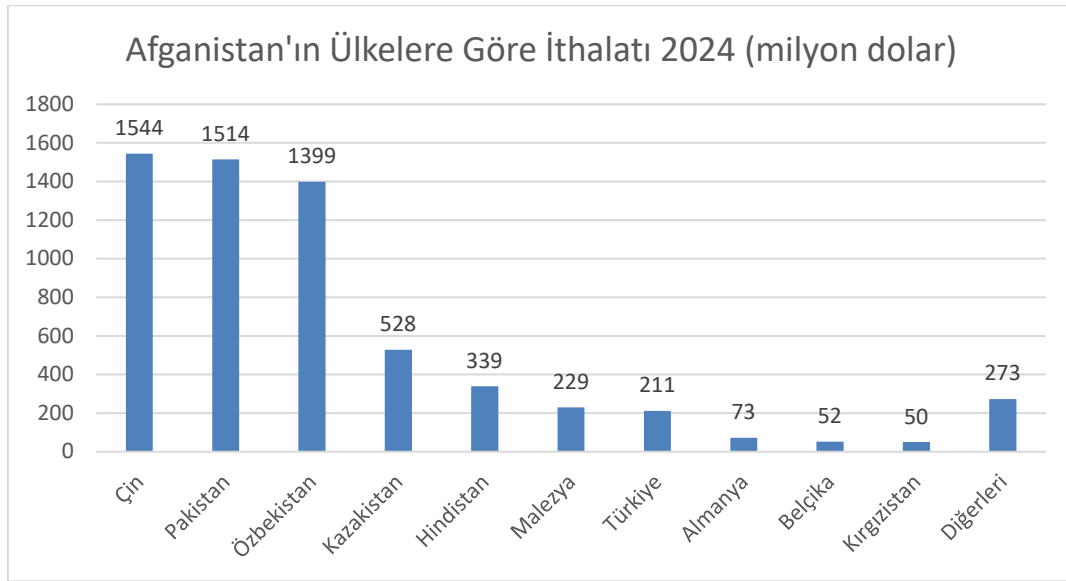
Afganistan'ın Ülkelere Göre İhracatı

Kaynak: Trademap, Afganistan'la ticaret yapan ülkelerin verilerinden derlenmiştir.

Afganistan'ın başlıca ihrac pazarları arasında Pakistan, Hindistan, Özbekistan, Çin, Türkiye, S. Arabistan ve ABD bulunmaktadır.

Afganistan'ın Ülkelere Göre İthalatı

Kaynak: Trademap, Afganistan'la ticaret yapan ülkelerin verilerinden derlenmiştir.

Afganistan'ın en fazla ithalat yaptığı ülkeler: Çin, Pakistan, Özbekistan, Kazakistan, Hindistan, Malezya, Türkiye'dir.

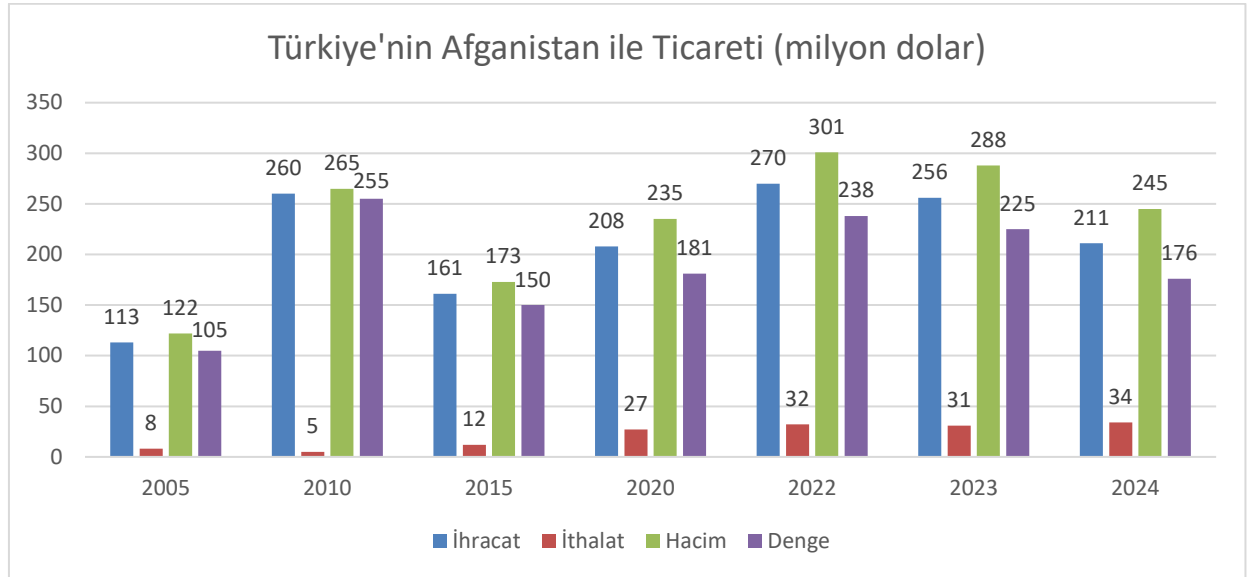
4.2. Türkiye İle Ticaret

4.2.1. Genel Durum

Afganistan dış ticaret fazlası verdiğimiz ülkeler arasındadır ve ülkeyle ticaretimiz 2024 yılında 176 milyon dolar fazla vermiştir. Afganistan'la ülkemiz arasındaki ticaret hacmi 2024 yılında 245 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2024 yılında Türkiye'nin Afganistan'a ihracatında ilk sıralarda yer alan ürünler şunlardır: Azot gruplu bileşikler; tedavide veya korunmada kullanılmak üzere hazırlanan dozlandırılmış ilaçlar; jeneratörler; mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallerden veya kıymetli metallerle kaplama metallerden); soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar; ayçiçeği, aspir, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları; karayolu taşıtları için aksam ve parçalar makineler; kauçuktan yeni dış lastikler; esaslı sentetik polimerler veya tabii polimerler olan, susuz bir ortamda eriyen veya dağılan boya ve vernikler; dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden diğer yer kaplamaları ve tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralardır.

Türkiye'nin Afganistan İle Dış Ticareti (milyon dolar)

Kaynak: Trademap, Türkiye Verileri

Başlıca İhracat Kalemlerimiz: Elektrikli makina ve cihazlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, plastikler ve mamulleri, organik kimyasallar, eczacılık ürünleri, gıda sanayii kalıntıları, hayvan yemleri, mücevherci eşyası, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, motorlu kara taşıtları, muhtelif kimyasal maddeler.

Başlıca İthalat Kalemlerimiz: Meyveler ve sert kabuklu meyveler, yağlı tohum ve meyvalar, saman ve kaba yem, halılar ve yer kaplamaları, çimento, toprak, taş, tuz, kükürt, alçı, kireç, ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler, diğer hayvansal menşeli ürünler, kahve, çay ve baharat, örülmeye elverişli bitkisel maddeler

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ	RESMİ GAZETE TARİHİ VE SAYISI
Ticaret Anlaşması	10.11.1975	08.02.1976/15493
Ticaret, Ekonomik ve Teknik İş birliği Anlaşması	11.01.1976	18.05.1976/15591
Ticaret ve Ekonomik İş birliği Anlaşması	02.12.2004	02.06.2005/25833
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma	10.06.2004	01.04.2005/25773
Gümrük Alanında Karşılıklı İdari İş birliği ve Yardım Anlaşması	26.04.2005	04.07.2011/27984
Türkiye-Afganistan-Pakistan Ekonomik ve Ticari İş birliği Mutabakat Zaptı	12.12.2012	12.04.2013/28616
Türkiye-Afganistan II. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı	11.05.2018	22.09.2018/30543

4.2.3. Türkiye-Afganistan Yatırım İlişkileri

Rusya, Orta Asya ve Kafkasya’da büyük ve prestijli projelere imza atan Türk inşaat şirketleri, bu tecrübeleri sayesinde Afganistan’ın altyapısının inşasında önde gelen aktörler olmuşlardır. Tecrübelerini, ekipmanlarını, makine parklarını ve çalışanlarını Afganistan’a taşıyan firmalar, Afganistan’da alt yüklenici olarak birçok proje almışlardır.

Afganistan’da faaliyet göstermekte olan Türk firmalarının %95’i inşaat sektöründe çalışmakta olup, orta ve büyük çaptaki firmaların 2002-2010 yılları arasında aldıkları taahhütlerin (iş alındı ve iş bitirme belgeleri kayıtlarına göre) toplam miktarı 2 milyar 814 milyon doları aşmıştır. Türk firmaları müteahhitlik alanında yabancı yatırımcılar arasında birinci sırada olup, 70’den fazla inşaat firması kayıtlı bulunmaktadır.

Afganistan uzun yıllar savaş ortamında bulunması nedeniyle ülkenin kalkınması durmuş ve halkın yaşamı dışarıdan yapılacak yardımlara bağlı hale gelmiştir. Bu çerçevede uluslararası koalisyonun üyesi olarak kabul edilen birçok ülke Afganistan’ın kalkınması için çabalarını sürdürmektedir. Afganistan, iç savaştan dolayı güvenlik sıkıntısının çok fazla olduğu bir ülkedir. Bununla beraber ülkedeki altyapı çalışmaları devam etmektedir. Halkın gelir seviyesinin artmasıyla bazı üretim alanlarında da gelişme beklenmektedir.

Afganistan’da Türk firmaları için öncelikli olarak iş birliği olanağı içeren alanlar: güvenlik, tarım, madencilik, eğitim ve sağlıktır.

4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar

- **Bölge Güvenliği:** Afganistan’ın genelinde güvenlik sorunu olmakla birlikte özellikle Güney-Batı, Güney, Güney-Doğu ve Doğu bölgeleri güvenlik tehdidi altında olduğundan bu bölgelerde iş yapmak son derece

tehlikelidir. Önceki yıllarda Herat-Kandahar-Kabil yollarının büyük bölümü Türk firmalarınca yapılmış olmasına karşın son zamanlarda bu güzergâhta seyahat etmek bile son derece risklidir.

• Afganistan genelindeki otorite boşluğundan dolayı karşılaşılan zorluklar: Kanunların uygulanmasında otoriter boşluk bulunmaktadır. Firmaların, yerel firma ve personel ile yaptıkları anlaşmalara çok dikkat etmeleri, yazılı her evrakı önemsemeleri gerekir. Hatta açıkta firma başlıklı kâğıt, kaşe ve mühür bulundurulması bile ilerde firma için sıkıntı olabilecek olaylara meydan verebilmektedir.

4.2.5. İş Birliği İmkânları

- Altyapı, üstyapı, yol, baraj, tünel, köprü, toplu konut, havaalanı, idari binalar, az ya da çok katlı yapılar, prefabrik yapılar, su sistemleri, kanalizasyon, liman, otel ve hastane binaları ile ilgili taahhüt projeleri,

- Ağır ve hafif çelik yapıların imalatı ve montajı, komple endüstri tesisleri imalatı ve teknolojik montajı, hidro-elektrik ve termik santrallerin imalat ve teknolojik montajı, buhar üretim tesisleri, içme suyu, kullanma suyu ve sulama amaçlı baraj ve göletlerin tüm daimî hidro-mekanik teçhizatının teknolojik montajı,

-Petrol rafinerileri için ham petrol-LPG tankları, su depolama tankları imalat ve montajı, ham petrol ve yüzey tesisleri, tank çiftlikleri, depolama ve pompa istasyonları, su, petrol ve doğalgaz boru hatları, mekanik borulama tesisatları imalat ve montajı, arıtma tesisleri imalat ve montajı,

-Bina yenileme ve dekorasyon hizmetleri,

-Yabancı güçlere ve yardım kuruluşlarına işyeri inşaatı,

-Enerji santralleri kurma, resmi ve özel kuruluşların jeneratör ihtiyacının karşılanması,

-Mayın temizleme,

-Savunma sanayi,

-Ulaştırma sistemleri,

-Şehircilik, proje yönetimi, tasarım yönetimi ve müşavirlik hizmetleri olarak sıralanabilir.

4.3. Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları

4.3.1. Tarifeler ve Diğer Vergiler

• Gümrük Vergileri:

Afganistan, bölge ülkeleri içerisinde gümrük tarifeleri en düşük olan ülkelerden biridir. 2011-2012 yıllarında Afganistan 100'den fazla üründe (özellikle taşıt, sebze, meyve ve halı vb ürünler) gümrük tarifelerinde artırıma gidilmiştir.

Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından Afganistan'da bazı ürünlere yönelik gümrük vergilerinde ciddi artışlar yaşanmasına rağmen ithal edilen ürünlerin büyük bir bölümüne yaklaşık %5 oranında gümrük vergisi uygulanmaktadır. Afganistan'da en son yayımlanan ve teyide muhtaç bilgilerin yer aldığı gümrük vergisi oranlarına Afganistan Maliye Bakanlığı'nın resmî internet sitesi üzerinden (söz konusu gümrük vergisi oranları sadece Farsça ve Peştuca dillerindeki internet sayfalarında yer almaktadır.) erişim sağlanabilmektedir.

Gümrük vergisi oranları Bakanlar Kurulu tarafından sıklıkla değiştirilmekte ve güncel gümrük vergisi oranlarına yönelik herhangi bir bilgi paylaşımında bulunulmamaktadır. Bu durum, geçerli gümrük vergisi oranlarının tespit edilmesini son derece zorlaştırmaktadır.

Diğer taraftan, 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir. Yine ithal edilen tüm ürünlere yönelik %2 oranında işletme vergisi ve %2 oranında Kızılay Katkı Payı ödenmesi gerekmektedir. Söz konusu ilave vergiler eşyanın kıymeti ve gümrük vergisi toplamı üzerinden hesaplanmaktadır.

Afganistan'da gümrük mevzuatına yönelik bilgilere Afganistan Maliye Bakanlığı'nın internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

• İthalat Yasakları

Ateşli silahlar ve mermileri, patlayıcı maddeler, müstehcen yayınlar, alkollü içecekler, domuz ürünleri, uyuşturucu maddeler ve amonyum nitrat gibi ürünlerin özel şirketler veya şahıslar tarafından ithal edilmesi yasaktır. Ayrıca, ülkedeki üretim sektörünün desteklenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından alınan kararlar doğrultusunda çeşitli ürünlerin ithalatı ise geçici olarak yasaklanabilmektedir. Bu çerçevede; Mart 2024 tarihi itibarıyla yün ve kanatlı eti ithalatı geçici olarak yasaklanmış durumdadır. Geçici olarak yasaklanan ürünlere yönelik herhangi bir bilgilendirme yapılmamakta olup firmalarımızca herhangi bir ürüne şüphe duyulması durumunda ilgili müşavirliğe ulaşmasında fayda görülmektedir.

• İç Vergiler ve Oranları

Afganistan'ın ulusal vergilendirme sistemi son yıllarda değişime uğramıştır. Bu çerçevede; vergilendirme kapasitesinin, vergi tahsili kabiliyetinin ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ile vergilerin basitleştirilmesi gibi alanlarda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Öte yandan, Taliban'ın Afganistan'da 15.08.2021 tarihinde yönetimi ele geçirmesinin ardından vergi tahsili alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği değerlendirilmektedir. Toplam yıllık bütçenin yaklaşık 300 milyon dolar olduğu göz önünde bulundurulduğunda toplanan vergilerin halen bütçe açığını kapatamadığı değerlendirilmektedir. Ayrıca, söz konusu vergi gelirlerinin yaklaşık %55'inin halen gümrük idareleri aracılığıyla tahsil edilen dolaylı vergilerinden oluştuğu da belirtilmektedir.

Afganistan’da vergi uygulamaları temel olarak 2015 tarihli Vergi İdare Kanunu ve 2009 tarihli Gelir Vergisi Kanunu çerçevesinde düzenlenmiştir.

- Gelir Vergisi:

Gelir vergisi, her bir vergilendirme döneminde mükelleflerin vergilendirilebilir gelirine uygulanmaktadır. Vergilendirilebilir gelir, Gelir Vergisi Kanunu kapsamında uygulanan kesintiler ve istisnaların dışındaki tutardan oluşmaktadır. Tüzel kişilerin, şirketlerin, limitet şirketlerin ve genel ortaklıkların gelir vergisi, mali yıldaki vergilendirilebilir gelirinin %20’sidir. Döviz gelirleri vergilendirme amacıyla afganîye dönüştürülmektedir. Dönüşüm oranı, “Da Afghanistan Bank” tarafından belirlenmektedir.

Söz konusu Gelir Vergisi Kanunu kapsamında geçerli bir faaliyet lisansına sahip bir kişinin ithalat yapması durumunda %2, faaliyet lisansına sahip olmayan bir kişinin ithalat yapması durumunda ise %3, yolcu ve yük taşımacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin sahip oldukları aracın niteliğine göre değişen miktarlarda maktu vergi ödenmesi gerekmektedir.

- Stopaj Vergileri:

Bir yılın herhangi bir ayında iki veya daha fazla kişiyi istihdam eden tüm tüzel kişiler, aylık 5 bin afganîyi geçen tüm maaş ve ücret ödemelerinden aşağıda sunulan oranlarda stopaj vergisini kesmekle ve elde edilen tutarı ilgili devlet hesabına yatırmakla yükümlüdürler.

Ayrıca tüm tüzel kişiler; faiz, temettü, telif, ödül, piyango, bahşiş, ikramiye ve hizmet bedeli gelirlerinden %20 oranında stopaj vergisi ödemek zorundadırlar. Tüm gerçek ve tüzel kişiler, 100 bin afganîye kadar olan kira gelirlerinden %10 ve 100 bin afganînin üzerindeki kira gelirlerinden ise %15 oranında stopaj vergisi ödemekle yükümlüdür.

4.3.2. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Standartlar:

Afganistan ulusal standart mekanizması henüz çalışma aşamasında olup, ülkede kurumsal bir standart mekanizması bulunmamaktadır. Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi (ANSA) 2005 yılında kurulmuş olup standartlar ve teknik düzenlemelerden sorumludur. Standardizasyon yasası ise 2011 yılında yürürlüğe girmiştir.

Ülkede geçerli olan standartların büyük bir bölümü, farklı ülkelerde geçerli olan standartların uyumlaştırılması sonucunda oluşturulmaktadır. Başta demir olmak üzere inşaat malzemeleri, gıda ürünleri, tıbbi cihazlar, ilaçlar, gübre, telekomünikasyon ekipmanları gibi ürün gruplarına yönelik ulusal standartlar bulunmaktadır. Söz konusu standartlara ilişkin ayrıntılı bilgilere Afganistan Ulusal Standartlar Otoritesi’nin internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

Test Etme ve Muayene

Zirai ilaçlar ve pestisitler, hayvanlar ve hayvansal ürünler, gıda maddeleri, ilaçlar, su, taze meyve ve sebzeler, tıbbi cihazlar, tohumlar, basılı materyaller, telekomünikasyon ekipmanları ve veteriner tıbbi ürünleri gibi ürünlerin ithalatında yapılan risk analizi doğrultusunda söz konusu ürünler denetime tabi tutulabilmektedir. Denetlenen ürünlerden numune alınarak incelenmekte ve menşe ülkeden temin edilen kalite ve sağlık sertifikaları talep edilmektedir. Gıda maddeleri, ilaçlar ve su cinsi ürün gruplarında ayrıca belirli bir ücret karşılığında laboratuvar testleri de yapılmaktadır. Yapılan denetimlerin ardından ilgili standartlara uygun olduğu tespit edilen ürünlerin ithalatına ilave bir sertifika veya lisans düzenlenerek izin verilmektedir. Bununla birlikte, denetim mekanizmasının keyfi olarak uygulanabildiği, risk analizinin ilkel yöntemlerle gerçekleştirildiği ve uygulamada farklılıklar görülebildiğinin belirtilmesinde fayda görülmektedir.

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yanları

- ♣ Afganistan'ın doğal kaynaklar açısından zengin yataklara sahip olup petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji minerallerine ile bakır, demir, altın, tuz, klinker, kireç taşı, kil ve mermer yataklarına sahip olması.
- ♣ Çevre kirliliği çok düşük seviyelerde olduğundan, organik tarım potansiyelinin bulunması.

Zayıf Yönleri

- ♣ Yıllarca süren savaşlar nedeniyle Afganistan'ın altyapısının büyük ölçüde zarar görmüş olması ve ticaretinin de olumsuz etkilenmesi.
- ♣ Afganistan'ın birçok bölgesinde çölleşmenin artışı.
- ♣ Devlet tarafından yapılan pazarlama etkinliklerinin yetersiz ve eksik olması.
- ♣ Kırsal nüfusa özellikle çiftçilere hizmet sunan kamu ve uluslararası kurumlar arasındaki yetersiz koordinasyon yapısı.

Fırsatlar

- ♣ Türk firmalarının altyapı, enerji ve iletişim sektörlerinde Afganistan'da etkin rol oynayabilme potansiyelinin bulunması.
- ♣ Afganistan'da yatırımcılar için güvenlik sağlandıktan sonra sınırsız yatırım alanı bulunması.

Tehditler

- ♣ Ülke genelindeki güvenlik sorunları, bürokratik engeller ve yasal yapıdan kaynaklanan sorunsalların yatırımcıları tedirgin etmesi.
- ♣ Ticaretinin karşılaştığı sıkıntılara vize kısıtlamasının eklenmesi.

5.2. Dağıtım Kanalları

Afganistan'da gelişmiş seviyede ulusal dağıtım kanalları bulunmamaktadır. Önemli dağıtım merkezleri Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif, Jalalabad ve Kandahar'dır. Afganistan'da karayolu ve demiryolu altyapısının yetersizliği de var olan dağıtım kanallarının etkinliğini sınırlandırmaktadır.

Afganistan’da uluslararası ticarete kullanılan en önemli rotalar aşağıda sunulmaktadır:

Afganistan-Pakistan Sınırı: Afganistan uluslararası ticarete büyük bir çoğunlukla Pakistan’da yer alan Karaçi ve Port Qasım limanlarını kullanmaktadır. Afganistan’ın ithal veya ihraç ettiği ürünlerin büyük bir çoğunluğu karayolu ile Torkham (Nangahar Vilayeti) veya Spin Boldak (Kandahar Vilayeti) gümrük kapıları üzerinden bahse konu limanlara ulaştırılmaktadır. Pakistan’ın özellikle son dönemde çeşitli nedenlerle bahse konu limanlarda ve gümrük kapılarında Afganistanlı iş insanlarının ürünlerine yönelik engellemeler uyguladığına şahit olunmaktadır.

Afganistan-İran Sınırı: İslam Kale ve Zabul gümrük kapıları İran üzerinden yapılan ticarete öne çıkmaktadır. Afganistan’ın Pakistan limanlarına bir alternatif olarak İran’ın Çabahar ve Bender Abbas limanlarının kullanılmasına yönelik girişimlerinin Zabul güzergahının önemini artıracığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Türkiye ve Afganistan arasındaki ikili ticarete büyük bir çoğunlukla İslam Kale gümrük kapısı ve güzergahı tercih edilmektedir.

Afganistan-Özbekistan Sınırı: Afganistan ve Orta Asya devletleri arasındaki ticaretin önemli bir bölümü Mezar-ı Şerif şehrinde yer alan Hayratan gümrük kapısı üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Afganistan-Türkmenistan Sınırı: Türkmenistan güzergahı üzerinden yapılan ticarete Aqina ve Turgundi gümrük kapıları kullanılmaktadır. Söz konusu kapılar ayrıca Lapis Lazuli ticaret güzergâhının başlangıç noktası durumundadır. Türkiye’den özellikle Afganistan’ın kuzey bölgesine ihraç edilen ürünler Aqina sınır kapısından ülkeye giriş yapmaktadır.

Türkiye ve Afganistan arasındaki ticarete büyük bir oranda İran güzergahı tercih edilmekle birlikte özellikle Afganistan’ın kuzey bölgesi ile yapılan ticaret kapsamında Türkmenistan Azerbaycan-Gürcistan rotası da tercih edilebilmektedir.

Afganistan’ın denize kıyısı olmayan bir ülke olması nedeniyle uluslararası ticarete sınır geçiş noktalarında yer alan kuru limanlara bağımlı bir yapısı bulunmakta olup söz konusu kuru limanlar bu nedenle önemli bir lojistik merkez olarak hizmet sağlamaktadır.

- Kabil Kuru Limanı
- Hayratan Kuru Limanı
- Gazanfer Kuru Limanı
- Sher Khan Bandar Kuru Limanı
- Aqina Kuru Limanı
- Turgundi Kuru Limanı
- Spin Boldak Kuru Limanı
- Torkham Kuru Limanı
- İslam Kale Kuru Limanı

5.3. Tüketici Tercihleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Afganistan pazarında Türk malı imajı son derece güçlüdür. Türkiye menşeli ürünlerin kalitesi ile pazarda öne çıktığı görülmektedir. Türkiye menşeli ürünlerin özellikle satın alma gücü yüksek kesimler, inşaat projeleri ve üretim sanayii tarafından kullanıldığı gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte, Afganistan ekonomisinin karşılaştığı sınamalar nedeniyle halkın büyük bir bölümünün satın alma gücü ciddi derecede gerilemiştir. Bu sebeple halkın büyük bir çoğunluğu kalitesiz ürünleri kullanmak zorunda kalmaktadır. Bu durum Türk mallarının ülkedeki pazarını ciddi oranda sınırlandırmaktadır.

Dış ticaretle iştigal eden firmaların birçoğunun kurumsal bir yapıya haiz olmaması nedeniyle Afganistan'da kurulacak iş ilişkilerinde kişisel ilişkilerin son derece önemli bir yer tuttuğu gözlemlenmektedir. İlişkilerde ayrıca referans yöntemi de sıklıkla tercih edilmektedir. Bu çerçevede, özellikle Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşayan ve ticaretle iştigal eden Afganistanlı iş insanlarından da yararlanılabileceği önerilmektedir.

Televizyon, radyo ve sosyal medya reklamlarının da etkin bir şekilde kullanılmasının yarar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Afganistan'da yabancı dil bilen iş insanı sayısı son derece sınırlı durumdadır. Ülkede Darice ve Peştuca ağırlıklı olarak kullanılan dillerdir. Resmî kurumlarla ve üst düzey devlet yetkilileri ile yapılacak görüşmelerde büyük bir çoğunlukla Peştuca tercih edilmektedir. Ayrıca, kurulacak iş ilişkilerinde çoğunlukla Whatsapp uygulamasının tercih edildiğinin, e-posta vb. iletişim kanallarının kullanılmadığının hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

5.4. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Afganistan'da fikrî, sınai mülkiyet haklarına ilişkin yasal mevzuat bulunmasına rağmen gelişmiş bir kurumsal yapı olmaması nedeniyle uygulamada sıklıkla sorunlarla karşılaşmaktadır. Bazı dönemlerde Türk ürünlerinin sahtelerinin yapılarak Afganistan'da satışa sunulduğuna ilişkin şikâyetler gündeme getirilmekte, konu ilgili kamu makamlarına aktarılmakta ancak etkili bir mücadele ve çözüm yolu bulunamamaktadır.

5.5. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

1. Nakliye: Firmaların Türkiye'den malzemelerini hava, kara ve aktarmalı olarak deniz yolunu kullanarak getirmeleri mümkündür. Ancak hava yolu nakliyesi güvenli olmasına rağmen genelde pahalı olduğundan daha az tercih edilmektedir. Türkiye'den kara yoluyla İran veya Türkmenistan üzerinden Afganistan'a ulaşmak mümkündür. Afgan Bankaları'nın İran üzerinden Afganistan'a giriş yapan ürünlerin ihraç bedellerinin transferini gerçekleştirmeyi zaman zaman ret ettikleri görülmektedir. Türkmenistan üzerinden gelen mallar ise Afganistan sınırına kadar Türk araçları ile gelmekte ve sınırda Afgan araçlarına nakledilmektedir. Mezar-ı Şerif ilinden Afganistan'a giriş yapan mallar Kabil'e ulaşmakta olup, bu yolun diğer kara yoluna göre nakliye süresi daha uzundur, ancak Herat-Kabil yoluna kıyasla daha güvenli bir yol olduğu ifade edilmektedir. Afganistan'a gönderilen malzemelerin nakliyesinde zaman zaman güvenlik nedeniyle sorunlarla karşılaşabilmekte, gönderilen ürünleri taşıyan nakliye araçlarına el konulabilmektedir.

2. Güvenlik: Ülkede kanunların uygulanmasında otorite boşluğu bulunmakta ve yetkilerin kullanımında keyfi uygulamalar görülebilmektedir. Firmalar, faaliyetleri nedeniyle muhatap olmak zorunda oldukları resmî kurumlarda bürokratik sorunlar yaşayabilmektedir. Ülke genelinde süregelen güvenlik sorunu dolayısıyla ülkede iş adamlarına yönelik kaçırma ve saldırı eylemleri ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum, Afganistan’a yönelik yatırımları caydıran önemli sorunların başında gelmektedir. Güvenliğin önemli bir sorun olmasının doğal sonucu olarak, sigortacılık sektörüne ilişkin maliyetlerin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

3. Nitelikli İş Gücü Sıkıntısı: Ülkede yetenekli iş gücü sıkıntısı çekilmekte olup okur yazarlık oranı %50 seviyesinin altındadır. Afgan Hükümeti ülkede gerçekleştirilecek yatırımlarda Afgan işgücü ve mühendislerinin kullanılmasını talep etmekte, bununla birlikte, nitelikli işgücü sıkıntısı yaşanması bu talebin karşılanabilmesi hususunda güçlükler sebebiyet vermektedir. Ülkede üstlenilen taahhüt işlerinin bir kısmı Afgan taşeron firmalara verilmekte, işgücünün kalitesi nedeniyle ise çoğunlukla işin kalitesinde sorunlar yaşanmaktadır.

4. Altyapı ve İletişim Sorunları: Ülkede, Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif, Kandahar ve diğer şehirler, plansız bir şekilde gelişmektedir. Bu düzensiz şehirleşme; kanalizasyon, su tedariki, atık suların yönetimi, hava kirliliği gibi pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Afganistan’ın en gelişmiş yerleşim yeri ve başşehri Kabil’de dahi belediye hizmetlerinin sunulması hususunda ciddi güçlükler yaşanmaktadır. Afganistan’da, caddeler ve sokaklar düzenlenmemiş, adres sistemi geliştirilememiştir. Ayrıca, Afganistan’da yakın zamana dek yaklaşık 200.000 civarında sabit hat bulunmakta ve bu hatların çoğunluğu kamu kurumları tarafından kullanılmakta idi. Bu durum cep telefonu kullanımı dışındaki iletişim kanallarının yok denecek kadar az olmasına sebebiyet vermektedir. 2003-2014 arası yapılan yatırımlar neticesinde ancak yerleşim yerlerinin %90’ı mobil telefon iletişimine uygun hale getirilebilmiştir. 2,5 milyar Dolara yaklaşan altyapı yatırımları neticesinde bugün Afganistan’da 23 milyon cep telefonu kullanıcısı bulunmaktadır.

5. ABD’nin İran’a Yönelik Uygulamış Olduğu Yaptırımlar: Türkiye ile Afganistan arasındaki ticarete en kısa ve en az maliyetli ulaşım yolu İran üzerinden bulunmaktadır. Ancak ABD’nin İran’a yönelik uygulamış olduğu yaptırımlar ve iki ülke arasında son dönemde yükselen gerginlikler İran üzerinden Afganistan’a mal ihracatı üzerinde belirsizlikler yaratmaktadır. İran üzerinden gelen ihracata yönelik Bankacılık kanalı ile ödeme yapılamamasının ötesinde yaşanan politik gerginlik risk primini arttırdığından hem Türk firmalarını hem de Afgan firmalarını İran üzerinden ticaret yapma konusunda isteksiz davranmalarına yol açmakta, alternatif güzergahlar ise maliyeti arttırarak Türk ürünlerinin fiyat rekabetinin esas olduğu Afgan pazarında rekabetçiliğini düşürmektedir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Umuma mahsus, hususi ve hizmet pasaportu hamilleri vizeye tabi bulunmaktadır. İş yapmak maksadıyla Afganistan’ı ziyaret eden kişilerin ülkeye geliş amaçlarına uygun vize alması gerekmektedir.

Para Kullanımı

Afganistan’ın para birim afganî’dir (AFN). 21 Mayıs 2025 tarihi itibarıyla afganî kuru; 1 USD doları= 69,91 AFN düzeyindedir. Ülkede yabancı para birimleri ile alışveriş yasak olmakla birlikte, birçok işletmede yerel para birimi olan afganînin yanında ABD dolarıyla da işlem yapılabilmektedir.

Afganistan’da bankacılık sisteminin kurumsal olarak gelişmemiş olması nedeniyle uluslararası ticari işlemlerde büyük bir çoğunlukla resmî olmayan kanallar (sarraflar) üzerinden işlem yapılmaktadır. Bununla birlikte, ülkedeki hane halkı harcamalarının tamamına yakını peşin olarak gerçekleştirilmektedir.

Vadeli işlemlerde ise borç senedi yapılabilmekte, ancak borcun ödenmemesi durumunda kişiler hapis cezasıyla cezalandırılmaktadır. Ülkede çek kullanımı bulunmamakta olup, kredi kartı, bankamatik kartı vb. uygulamalar ise yok denecek seviyede kısıtlıdır.

Kullanılan Lisan

Farsça ve Peştunca ülkenin resmi dili olarak gelmekte, İngilizce Kabil, Herat, Kandahar gibi ticaret merkezlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.